

Euseb

Kirkehistorien & Om dem, der led martyrdøden i Palæstina. Oversættelse og indledning ved Jørgen Ledet Christiansen og Helge Kjær Nielsen. Antikken og Kristendommen 8. København: Forlaget Anis 2011. 596 s. Kr. 348

Det har længe været umuligt at opdrive Knud Bangs gamle oversættelse af Eusebs *Kirkehistorie* (1940-45), og det er derfor prisværdigt, at studerende og alment interesserede læsere nu igen har en oplagt mulighed for at dykke ned i en dansk oversættelse af Eusebs vigtigste værk. For det er et værk, der ikke er så let tilgængeligt qua dets miskmask-karakter af namedropping, uddrag af andres værker og springende komposition. At Eusebs komposition er noget forvirrende, giver Jørgen Ledet Christiansen (JLC) og Helge Kjær Nielsen (HKN) et ganske underholdende eksempel på i deres indledning til *Kirkehistorien*. Slå selv op!

Udover nyoversættelsen af Eusebs *Kirkehistorie* har JLC og HKN også oversat et af Eusebs mindre kendte skrifter, *De martyribus Palaestinae* (*Om dem, der led martyrdøden i Palæstina*), der ikke tidligere har været oversat til dansk. Skriftet, der lyder som et moderne arabisk brandskrift, omhandler de kristne, der omkom i Palæstina under Diokletian og Galerius' forfølgelser. I modsætning til store dele af *Kirkehistorien* er det altså begivenheder, som Euseb havde et førstehåndskendskab til. Skriftet (eller skrifterne, da det findes i både en kort og en lang version, der nu begge er oversat) er ikke bare en vigtig kilde til disse begivenheder, men også interessant for dets tidstypiske fokus på martyren. Skriftets værdi og relevans bliver imidlertid ikke kommenteret i den meget korte indledning til skriftet, der alene forholder sig til, om skriftet oprindeligt var placeret efter *Kirkehistoriens* 8. eller 10. bog, og hvad forholdet mellem den korte og lange version har været. En sådan diskussion er måske nok relevant, men sekundær i forhold til en bredere offentlighed. Det virker som om JLC og HKN primært har valgt at oversætte *De martyribus Palaestinae*, fordi Euseb formentlig oprindeligt selv skrev den ene udgave som en slags appendiks til *Kirkehistorien*. Det er selvfølgelig altid rart at få det hele med, men i Eusebs tilfælde er det ofte lidt af en umulighed, fordi han hele tiden korrigerede, genskrev og tilføjede til sine tidligere arbejder. Man kunne derfor spørge, om det ikke havde været nok så relevant i stedet at oversætte *Konstantins liv* (*Vita Constantini*), der – ligesom *De martyribus Palaestinae* – har en tæt forbindelse til *Kirkehistorien*, idet Euseb her genskriver dele af *Kirkehistoriens* 8.-10. bog. Dette værk, der heller ikke tidligere har været oversat til dansk, er et vigtigt supplement til *Kirkehistorien*, idet Euseb her revurderer sin vurdering af kejser Konstantins liv og magt. Værket er således af stor betydning både for forståelsen af Euseb og af Konstantin, hvilket også afspejler sig i den store interesse, som værket har været genstand for i de senere års Euseb-forskning. Nu kan man selvfølgelig altid diskutere, hvilket værk, der er det største *must* på dansk. *De martyribus Palaestinae* har som nævnt også en række kvaliteter, så meget

desto mere ærgerligt er det, at JLC og HKN ikke kommer ind på dem i deres indledning til værket.

JLC og HKNs oversættelse af *Kirkehistorien* og *De martyribus Palaestinae* er ledsaget af et fint noteapparat med faktuelle forklaringer, bibelhenvi-ninger og enkelte bemærkninger i forhold til oversættelsen. I forhold til Eusebs fremstilling af sin samtidshistorie henviser JLC og HKN til varierende fremstillinger i Lactantius' *De mortibus persecutorum* og Eusebs egen *Vita Constantini*. Her kunne man med fordel også have inddraget ikke-kristne kilder som et interessant korrektiv, eksempelvis de tolv *Panegyrici Latini*.

At udgivelsen ofte vil komme til at fungere som et opslagsværk understøttes fint af en række registre bl.a. over person-, sted- og folkenavne, og henvisninger til både bibelske- og ikke-bibelske skrifter samt et emneregister. Endelig er værket ledsaget af en kort litteraturliste med særlig fokus på dansksproget litteratur. Der bliver dog også nævnt enkelte fremmedsprogede værker, dog primært af ældre dato. Den nyeste Euseb-forskning er næsten helt fraværende, og særligt savner jeg et par litteraturhenvisninger til *Vita Constantini*, der dog spiller en ikke ubetydelig rolle i JLC og HKNs egne noter.

Sidste gang, der blev udgivet et bind i serien *Antikken og Kristendommen*, var originalteksten placeret parallelt med oversættelsen. Det er jo nok sparet væk denne gang pga. omfanget af Eusebs værk. Men hvor ville det have været flot, hvis det havde kunnet lade sig gøre.

Finn Damgaard

James L. Larson

Reforming the North. The Kingdoms and Churches of Scandinavia, 1520-1545. Cambridge / New York m.fl.: Cambridge University Press 2010. IX + 534 s. £ 71.

Den nordiske kirkes historie, som P.G. Lindhardt udgav (1945), og siden reviderede flere gange (1967 med J. Balling), er velsagtens en af de eneste kirkehistoriske udgivelser, der virkelig forsøger at skildre hele Nordens kirkehistorie under såvel det samme blik som i en og samme bog. Nævnte gamle sag er vitterlig kirkehistorisk, med reformationen som den uafvendelige aksel, hvorom både værk og kirke drejer sig. Lindhardts bog er dog blot en lærebogssammenfatning af de respektive nationale kirkehistorier, og anlægger således det reformationshistoriske perspektiv nationalt, centreret omkring vægtige personligheder eller skrifter, nådigst med skyldig skelen til Tyskland.

Det synes derfor forfriskende med en skandinavisk-læsende amerikaners blik på hele sagen, ja, Larson lover med sin *Reforming the North* stovt en "rereading [of] the record" (4).

Larson er prof. emeritus i skandinaviske sprog fra Californien-universitetet i Berkeley, altså ikke af folk, vi normalt forbinder med reformationshistorieskrivning. Det præger bogen, der ganske enkelt snarere er en kronologisk *tour de force* gennem Kalmarunionens fald, og hvad deraf fulgte af